# ХАЛҚ ДЕКОРАТИВ-АМАЛИЙ БЕЗАК САНЪАТИ ЎҚУВЧИ ЁШЛАРНИ ЭСТЕТИК ТАРБИЯЛАШ ВА БАДИИЙ ТАЪЛИМ БЕРИШ МАНБАИ СИФАТИДА

Сухроб Сайфуллаевич Абдуллаев Тасвирий сан'ат ва мусикий ижро кафедраси доценти.

Тасвирий ва амалий безак сан'ати мутахасислигининг 1-босқич магистри Астанкулова Феруза Олимовна.

Бухоро Давлат Университети, Ўзбекистон Республикаси.

**Аннотация** Мақолада Ўзбекистон халқ декоратив-амалий БЕЗАК санъатининг моҳияти, мазмуни ва асосий хусусиятлари кўриб чиқилади.

Халқ ҳунармандчилигининг тарихий илдизлари, анъанавий бадиий шакллар ва нақшларнинг шаклланиш хусусиятлари, турли материалларга ишлов бериш усуллари тахлил етилади.

Ўзбекистон халқ санъатининг анъанавий марказларига, хусусан, Ғиждувон ва Риштон кулолчилигига, Бухоро зардўзлик анъаналарига, металлга бадиий ишлов бериш ҳамда ганч ўймакорлигига алоҳида эътибор қаратилади.

Шунингдек, халқ санъати, декоратив ва амалий санъат ўртасидаги фарқлар очиб берилади. Бадиий анъаналарни сақлашнинг эстетик тарбия ва бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини касбий тайёрлашдаги аҳамияти ёритилади.

**Калит сўзлар:** халқ санъати, декоратив-амалий безак санъат, бадиий ҳунармандчилиги, миллий анъаналар, нақш, кулолчилик, зардўзлик санъати, материалларга бадиий ишлов бериш, эстетик тарбия.

Декоратив-амалий санъат тасвирий санъатнинг турларидан бири бўлиб, воқелик ва ижтимоий онгни бадиий акс эттиришнинг ўзига хос шаклини ифодалайди. Декоратив-амалий санъатни ҳам ўз ичига олган барча санъат

турларига хос умумий хусусият атрофимиздаги оламни бадиий образлар орқали акс эттириш, яъни уни эстетик жиҳатдан англашдан иборат.

Халқ декоратив-амалий санъати Ўзбекистон ва Марказий Осиё бадиий маданиятида алоҳида ўрин тутади. У халқнинг тарихий тажрибаси, дунёқараши, эстетик тасаввурлари, анъаналари ва турмуш тарзини акс эттиради. Халқ усталари асарларида бадиий образлар, орнаментал нақшлар, материалларга ишлов бериш усуллари ва композиция тузиш услублари сақланиб қолган. Бу хусусиятлар авлоддан авлодга ўтиб келган. Халқ декоратив-амалий санъатининг моҳияти ва мазмунини ўрганиш миллий маданий меросни англаш, бадиий таълимни ривожлантириш ва шахснинг эстетик маданиятини шакллантиришда алоҳида аҳамиятга эга. Бу йўналиш, айниқса, бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларини касбий тайёрлашда долзарбдир. Чунки улар нафақат амалий бадиий кўникмаларга эга бўлишлари, балки миллий бадиий анъаналарнинг тарихий ва маданий асосларини ҳам тушунишлари зарур.

Мазмунига кўра, декоратив-амалий санъат муайян бадиий-эстетик хусусиятларга эга бўлган ва айни вақтда амалий вазифани бажарадиган бадиий ижод туридир. Бундай буюмлар кундалик турмушда фойдаланилади ёки турар жойлар, меъморий иншоотлар, кўчалар, майдонлар, боғлар ва бошқа жойларни безаш учун мўлжалланади.

Декоратив-амалий санъат асарларида функционал, конструктив ва эстетик хусусиятлар ўзаро уйғунлашади. Буюмнинг мустаҳкамлиги, қулайлиги, амалийлиги ва тежамкорлиги унинг чиройи, шакл ифодалилиги, ранг ечими ҳамда бадиий образи билан биргаликда намоён бўлади. Айнан фойдалилик ва гўзалликнинг бирлиги мазкур санъат турининг муҳим хусусиятларидан биридир.

Декоратив-амалий санъат бир-бири билан боғлиқ бир нечта вазифани бажаради. У атрофимиздаги оламни англаш воситаси бўлиб хизмат қилади, буюмлар муҳитини ўзгартиришга ёрдам беради, ахлоқий ва эстетик

идеалларни шакллантиришда иштирок этади ҳамда шахс ривожига таъсир кўрсатади.

Бадиий безатилган буюмлар орқали инсон ўзининг атроф-муҳитга бўлган муносабатини ифодалайди, гўзаллик ҳақидаги тасаввурларини намоён этади ва маданий қадриятларни сақлаб қолади. Шунинг учун декоратив-амалий санъатни нафақат чиройли ва фойдали буюмлар яратиш усули, балки жамият маънавий ҳаётининг муҳим таркибий қисми сифатида ҳам қараш лозим.

Декоратив-амалий санъатнинг илдизлари жуда қадим замонларга бориб тақалади. У инсоннинг энг қадимги бадиий фаолият турларидан бири ҳисобланади. Бу санъат инсон ўз ҳаёти учун зарур бўлган дастлабки буюмларни ярата бошлаган даврларда вужудга келган. Инсон ушбу буюмларни тайёрлашга нафақат жисмоний меҳнатини, балки ўзининг ижодий қобилияти, гўзалликка интилиши ва бадиий ифодалашга бўлган хоҳишини ҳам сарфлаган.

Декоратив-амалий санъатнинг илдизлари қадим замонларга бориб тақалади. У инсоннинг энг қадимги бадиий фаолият турларидан бири ҳисобланади. Бу санъат инсон ўз ҳаёти учун зарур бўлган буюмларни ярата бошлаган даврларда вужудга келган. Дастлабки инсон зарур буюмларни тайёрлаш жараёнида нафақат жисмоний кучини, балки ўзининг ижодий қобилиятини, ифодалилик ва гўзалликка бўлган интилишини ҳам намоён этган.



Кадимги бино интерьери

Меҳнат қуроллари, идиш-товоқлар, кийим-кечак ва кундалик турмушда ишлатиладиган бошқа буюмларни яратиш жараёнида инсон уларнинг шакли, тузилиши ва ташқи кўринишини аста-секин такомиллаштирган.

тўқимачилик маҳсулотлари;

каштачилик ва тўрчилик буюмлари;

заргарлик буюмлари;

ўйинчоқлар ва бошқа маиший буюмлар.

.

Кўплаб анъанавий шакллар, технологиялар ва нақш мотивлари замонавий бадиий буюмлар яратишда ҳам қўлланилмоқда.

Буюмларнинг вазифасига кўра қуйидаги турлар ажратилади:

мебель ва уй-рўзғор буюмлари;

идиш-товоқлар;

интерьер буюмлари;

Ишлатиладиган материалларга кўра декоратив-амалий санъат қуйидаги йўналишларга бўлинади:

металлга бадиий ишлов бериш;

ёғочга бадиий ишлов бериш;

тош ва суякка ишлов бериш;

кулолчилик;

шиша ва чинни буюмлар тайёрлаш;

фаянс, бронза ва гипсдан буюмлар яратиш;

бошқа материаллардан бадиий маҳсулотлар тайёрлаш.

бошқа бадиий техника ва усуллар.

Шундай қилиб, халқ декоратив-амалий санъатини маданий анъаналар узвийлигини сақлаш, эстетик тарбия ва шахснинг касбий ривожланишидаги муҳим восита сифатида қараш лозим. Уни янада ўрганиш ва ижодий ўзлаштириш анъаналар билан замонавий бадиий-таълим ёндашувларини уйғунлаштириш имкониятларини очиб беради.

**Адабиётлар**

1. Абдуллаев С. С., Рафиева Н. А. Қадимги Рус ва Ўрта Осиё санъатларининг маънавий мулоқоти (тарихий экскурс) // Фан ва таълим ахборотномаси. — 2020. — № 21-2 (99). — Б. 101–104.
2. Абдуллаев С. Ф., Муродова М. Х. Расм чизишга ўргатиш методларининг методик хусусиятлари // Universum: ижтимоий фанлар. — 2022. — № 2 (81). — Б. 21–24.
3. Азимов С. С. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиларининг касбий маҳоратини шакллантиришнинг психологик жиҳатлари // Фан ва таълим ахборотномаси. — 2020. — № 21-2 (99). — Б. 105–108.

4. Шавдиров С. А. Тасвирий санъат дизайн дарсларида ўқитиш методларини танлаш мезонлари // Eastern European Scientific Journal. — 2017. — № 1.
5. Шовдиров С., Бойметов Б. Тасвирий санъатни ўқитиш жараёнида талабалар учун амалий ва назарий машғулотларни ташкил этиш методлари // International Journal on Integrated Education.